

Honnyi Levelek, Tudósítások, és Egyebek.

Nro. 5.

A' Magyar Kurir 5-ik darabjához.

B é t s.

Egy ide való híres Orvos Doctor *Gölis Leopold Antal* Ur, a' ki a' gyermekeknek orvoslásában való szerentséjére nézve, közönségesen gyermekek Doctorának nevezetik, és a' ki a' beteg gyermekek Institutumának Orvosa és Directora, egy tudósítást tétetett közönségesse ebben az esztendőben, melly szerint az ő vigyázatja alatt lévő Institutumban az elmúlt katona esztendőben 6742 gyermekek vétetődtek bé, a' kik közül 6038 meggyógyult, 464 meg holt, 112 még azon beteg házbau maradt, és 128 kimaradt. ELbél ki tetszik, melly hafznos ember legyen ez a' derék Orvos az Austriai Birodalomban.

Eő Cs. és Ap. Királyi Felsrge a' *Coloredo József* gyalog regimentjének Oberslantiaantját *Baro Carnea Seffancot*, és a' Császár nevét viselő könnyű szerű lovas sereguek Eő-Strázsamesterét *Gyorki Edelsbacher Mátyás* vitéz hazánkfiát kamarás Urakká tenni méltóztatott.

Melly nagy tisztelettel viseltessék a' Bétsi Publikum az itt lévő Fels. Dániai Király eránt, a' ki a' maga jó szívűségének, talentomainak, és tudós emberekhez való hajlandóságának, egy szóval annak, hogy a' maga alattvalóit szerentsésen kormányozni igyekezik, az által sok tanubizonyosságait adta, hogy a' Cs. Kir. Generál-Kvartély-Mester-Stábnál szolgálat Kapitány-nak *Schels* Urnak azon tudós könyvét, mellyet apró háborúkról irt vala, kegyelmesen venni, 's nékie illyen foglalatú levélkét írni méltóztatott.

Kälönös meglelégedéssel vettük azt a'

munkát, mellyet Kigyelmed apró háborúk tiznje alatt irt, és nekünk is bé nyújtott és mi Kigyelmednek azon munkáját ennél fogva köszönnünk, egyszersmind azt is kívánnyuk, hogy ezen itt küldött emlékeztető pénzt úgy nézze, mint annak valóságos tanubizonyosságát, hogy mi a' Kigyelmed talentumait felette betsüljük. Bétsben Jan. 4-ik napján 1815. Fridrik Király t. k. i. — Ennek a' különös mesterséggel készült emlékeztető pénznek jobb oldalára a' Fels. Dániai Királynak melyképe van metztettev illy felülirással: *Fridericus VI. Dei Gratia Rex*, az az, VI-ik Fridrik, Isten kegyelmességéből Király. A' hátulso oldalának kotzkaformára metztett oltárán egy könyvlättatik, a' mellyen Minervának madara nynyszik; az oltárnak alsó részét a' tudományoknak symboluma veszi környül, és olaj ágak ékesitik, a' melly alatt ezen felülirás olvastatik: *Merito*. — A' Fels. Baváriai Király is, kinek ezen munkát a' nevezett Kapitány Ur bemutatatta, azt kegyelmesen venni méltóztatott, és az Irónak, e' folyó Jan. 11-ik napján, a' maga meglelégedésének kijelentésére, egy igen betses arany piksist küldeni.

Magyar Ország.

A' Kassai kerületben meg türesedett Fő Provinciális Commissáriusi hivatalra méltóztatott Fels. Urunk Tek. Ns. Zemplin vármegyének számos esztendőkig közönségesen kedvelt és szeretett fő Notáriusát Tek. Nemzetes, és Vitéz *László Sóvári Soos László Urat*, fáradhatatlan hasznos szolgálataira, és ezek által szerzett szép érde-

nel, rézzel, kényesővel, porcellán földel, arannyal, ezüstel, magnes-kővel, gyöngyvel, 's több e' félekkel — Egy talpallatni föld sem találtatik azon birodalomban mellyen emberek ne lakozának, és nem mivelnének és mivel annak népessége 200 milliom emberre tétetik — a' folyóvizeken mindenütt szép bidakat, és alkalmas vendégfogadókat lehet találni, a' kik igen okosak, emberségesek, szorgalmatosok, a' tudományokat, mesterségeket, kiváltképen a' mathesist nagyon szeretik és gyakorolják, sőt némellyeknek állatások szerént, a' betű öntést, és a' könyvnyomatató mesterséget is a' Chinabéliek találták fel.

Az egész Birodalom 16 tartományokra osztatik fel, (mellyeknek fő városa Peking, mellynél sem nagyobb, sem népesebb város nintsen e' világou) mivel annak hosszúsága, északról délre 425, szélessége 270 mérföldre terjed ki. Annak kerületében 180 nagy, 240 középszerű, és 2357 apró városok vannak, mellyek mind négy szegletü formában, és rendszeren vannak építetve, a' Csász. udvari tiszteknek és tselédeknek lak helyeiket ide nem számolván. Ennek a' birodalomnak uralkodó Fejedelme semmi törvény alá nints vettve, a' ki a' nagy Tatar Országnak egy nagy részét is bírja — A' Chinai Birodalom lakosinak vallása három szektákra osztatik; a' tudós emberek egy fő valóságot tisztel, a' nemesek és a' község egy jó, és gonosz léleknek áldoznak, a' harmadik szakaszbéliek, a' kik Bonzeneknek nevezetnek, olly bálványimádók, a' kik reggel és este az ő bálványaik előtt térdre esnek, és nekéik valamit áldoznak.

A' magok országában nagyon kereskednek, az országou kívül pedig Japoniáig, Bataviáig, és Sinaig ki terjed az ő kereskedések. Azoknak az Európai kereskedőknek, a' kik ezen Birodalomból, kiváltképen porcellánt, selyem materiákat,

's több e' féleket hordanak, az esztendőnek csak némelly meg határozott részében mehetnek Canton városa kikötőhelyében, és ezeknek leg hasznosabb kereskedések az arannyal való kereskedésben áll, melly ottan portékának tartatik —

Néhány esztendővel ennekelőtte a' R. Katolikus Papok igyekeztek a' Keresztény Vallást a' Chinai birodalomban által plántálni, és sok Jésuiták és Dominikánusok küldettek oda, a' kik sok viszontagságaik utánn, 1692-dik esztendőben olly szerentsékek voltak, hogy a' Chinai Császár előtt annak szabad folyását eszközlötték. Végtere ezek a' két rendbeli papok abban meg nem egyezhetvén, mi módon kelljen a' Chinabélieket meg téríteni, egymással össze veszték, mivel a' Jésus Szerzetbeli papok azt a' meg terítettek meg engedték hogy ők Confutius és az ő megholt őseiket is tisztelhesek; a' Dominikánusok pedig azt bálványimádnak tartották, a' melly tárgyról minckutánna sokáig vitelkedtek és a' R. Sz. Pápa eleibe vitték volna a' dolgot, a' Cardinálisoknak értelmek szerént, a' Jesuiták a' processusokat elvesztették, a' Dominikánusok pedig megnyerték. Végtere a' Chinai Császár minden Keresztény Missionáriusokat a' maga birodalmából ki hajtott, azokat t. i. a' kik Confutitus ellen voltak.

Ez a' Confucius egy igen híres Filozofus volt Chinában, a' ki a' Kristus születése előtt 55 esztendővel született egy régi híres familiából, éles elméjére nézve már ifiu korában nagy bétületben tartott, Mandarinna, az az fő nemes emberre, és Státus minísterre tétetett, 's kinek kormányozásban való böltsességét mindenek tsúdálták, és ő a' maga példájával azt meg mutatta, melly boldog ország legyen az, a' mellynek fejedelme vagy maga, vagy ministerjei Filozofusok.

Ezen hasznos és meg tartásra méltó jegyzéseknek előre való botcsátások utánn

azt is szükség meg tartani, hogy a' Chinabeliek igen babonások, és azt hiszik, hogy az ő dolgáikban egy láthatatlan valóságnak nagy bé folyása van. Ezen pártos zenebona idején az a' lur támadt, hogy abban a' szempillantásban, mellyben a' Császári armáda a' partosok hadi seregeivel által ellenben állottak volna, egy ember jelent volna meg a' felhőben, a' ki igen haragosan, és lösz-zúfoggal viselte magát, melly miatt a' pártosok vezére egyszeribe halva esett a' földre. Ez az égi valóság, a' mint ők mondouak, olly személy volt, a' ki magát különös virtuusaira nézve mások felett még különböztette, halála után istenné tételeződött, és arra rendeltetett, hogy Hazájának veszedelme közt annak segedelmére lchessen. Ez a' szerentsés jelentés annyira meg rettentette a' pártosokat, hogy a' Császári seregek rajtak könnyen győzedelmei vettek.

Más részről azt állatja a' *Schang-Tong* tartománybeli pártosoknak a' fejei, hogy ez az ő vitézsége és jóssága által meg különböztetett személy legyen, a' Ei 1000 esztendőkkel ennekelőtte már életben volt, és hogy az ő lelke egyik testből a' másikba költözött legyen.

Ennek, a' Chinai Birodalomban történt partosságnak okairól, külömbkülömkéle értelemben vannak az újságírók. Sokan azt állatják, hogy az az üstökös tilag, melly 1811-dik esztendőben az ég karpitján láttatott, lett legyen az oka; mások úgy gondolkoznak, hogy az uralkodó Császárnak testvér ösei vele meg nem elégedvén, hárman közülök magokat a' Chinai pártosokkal észve kaptolták. Ez ugyan bizonytalan hír, de az bizonyos dolog, hogy a' Császár élete ellen sok féle próbát tettek, mint p. o. a' pipájába egy mester-séges tüzet rejtettek el, mellynek felgyulladását ötet bizonyosan meg fosztotta volna életétől, haem épen abban a' szempillan-

tában. mellyben ezt a' pipát a' Császárnak kellett volna adni, a' Fejedelemeinek különös dolga lévén, a' pipát félre tette, és a' pipa meggyulladván a' füle mellett ment el a' nélkül, hogy neki leg kisebbben is ártott volna; a' midőn ülőhelyéből fel ugorván azt az inafát, a' ki neki a' pipát nyujtotta, úgy meg ütötte, hogy egyszeribe halva esett a' földre.

Egy más alkalmatossággal egy herélt szelgája, egy kaffé tsészeben, a' mellyből t. i. a' Császár inni szokott, a' Császárnak mérget nyujtott, de mivel neki akkor az italhoz kedve nem volt, egy igen kedves inasának adta a' meg itatra, a' Ei azon italban lévő mérget minden felelem nélkül meg iván, még azon estve meg holt. Mivel a' Császári palotabeli herélt emberek és az ő ötszei estek gyanúságra, a' herélt inasok közül 18 at meg öletett, és az ő ágyasi közül néhányan magokat meg ölték.

A' Császár a' vadászat kedvőért egynéhány napokra a' maga Tatár Országi falusi házába ment, a' honnan azon éjjel vissza kellett volna nékie menni, a' mellyen az ő Császári palotáját meg akarták a' pártosok támadni, de némelley környülállások által meg akadályoztatván, ottan egynéhány napokig tovább múltott, s a' nékie készített veszedelemtől meg menekedett. Nem ok nélkül állatják az ő hív jobbágyi, hogy az ő élete az egeknek különös védelme által tartatott meg — Más messze látó és kinyílt szemű emberek abban az értelemben vannak, hogy a' *Mandarinusok* pak terhelő uralkodások, és azon országban uralkodó nagy szükség és éhség lett legyen azon támadásnak leg főbb oka. A' Chinai törvények magokban gondoltatván tsudálkozásra méltók, de ha a' közönséges éhség idején a' kegyetlen kormányozók által vegre hajtának, a' nép fel zendül, zugeődik, és mivel a' reáj vetett adót meg nem fizetheti, a' maga kötelességéről el felejtkezik — Az el múlt esztendőben, több

Chinai tartományokban igen nagyéhség volt mivel a' Hoan h ó nevezetű folyóvíz, melly a' Tibetanumi hegységekben fakad ki, és Nantin mellett a' tengerbe omlik, a' maga valójából ki lépett a' síkságot behorította, és az egész tartományban a' riskása aratást öszve rontotta. Maga a' Császár egy parantsolatot adott ki a' szerentsétlen lakóokra nézve, hogy a' tehetősebbek rajtok segítsenek.

A' pártosoknak erejektől semmi bizonyos tudósítás ki nem adatott; de közönségesen azt beszéllik, hogy 200 esztendőből fogva olly veszedelmes pártosság a' Chinai birodalomban nem volt mint ez, azonközben azt hiszik, hogy a' Császári hadi seregek rajtok győzedelmezt fognak venni, a' kik a' hegyek közé vonták magokat, a' honnan ha ki nem mehetnek, vagy ha más pártosok segítségére nem mennek, éhen kell nékiek meg halni.

Norvegia Ország.

A' közelebb múlt pona napon egy két szóval azt ígértük vala a' M. Kuriban, hogy ennek az Orzágnak új constitutióját folytatni és el is végezni fogjuk; de mivel akkor azt végbe vízni nem lehetett, most ígérötünkét bé tellyesítjük. Akkor egykét sorban azt adtuk ki, hogy ezen Orzágnak minden törvényei a' nemzet nyelvén, a' király nevében, és azon ország petsétje alatt fognak ki adattatni.

A' Király sanctiója avagy meg erősítése, az Ország gyűllésének következő végzéseire nem szükséges, t. i. azokra, a' mellyeket az ország gyűllése a' Constitutiónak meg határozása szerint el végez; a' mellyek által a' honnyi politia meg határozatik, és a' mellyeket a' jelen lévő tágok a' nékiek adatott hatalom szerint vagy bé vesznek, vagy meg vetnek, a' mellyeket a' választóságban támadt villongásban a' Király vagy meg határoz vagy nem, vagy a' mellyben az idegeneket bazzai jussal meg ajándékoz, vagy végtére azokat, mel-

lyeket az Ország gyűllésének 2-dik kamarája, t. i. a' Státustanátsosok, és mások projectumba vesznek — Az Ország gyűllései ajtók kiavítva tartatnak, és annak aktái nyomtatás által esmérétesekké tétetnek; hanemha a' voksoknak többsége által az ellenkező rész határozatik meg — Az, a' ki a' parautsolatnak engedelmeskedik, és a' kinek ízelja az Ország gyűllése szabadságának és bátorságának meg zavartatása, úgy tartassék mint a' Hazának árulója.

Az Ország gyűllése egyik kamarájának az úgy nevezett Lagthingnek tagjai az Ország fő törvényszékének tagjaival fogják azt meg határozni, mellyikben lehet az Előülő első személy — Az el vádoltatott személy az Ország törvénytevő tagjainak egy harmad részét meg vetheti a' nélkül, hogy annak okát adni tartozna, úgy mindazáltal hogy ilyenkor a' törvényszékben 15 tagoknak kell jelen lenni — A' legfőbb törvényszék az utolsó esetben szententziához és ilyenkor csak egy Justitiariusból és 6 alattvalóból áll a' törvényszék — A' leg felsőbb törvényszéknek végzése ellen senki panaszt nem tehet, sem pedig nem kívánhatja, hogy az ujobban meg vizsgál-tassék — A' Státusbéli hivataloknak viselésére egyedül olly Norvegiai polgárokat lehet választani, a' kik az evangelico lutherána vallást tartják, az ország Constitutiójára meg esküsznek, a' király hívségére a' hitet le teszik, a' kik Norvegiai nyelven beszélnek, ki vévén az Universitásban és fő iskolákban lévő tanítókat, az orvosokat, és consulokat.

Egyedül a' maga nemzeti adósságáért tartozik a' Norvegiai Ország feltelni; szükség hogy egy új közönséges polgári és főben járó dolgokról szöllő törvénytevő könyvkészíttessék, és hogy az, ha lehetséges lehet az első vagy leg későbbben, a' második Ország gyűllésében közönségessé tételődjön — Senkit sem lehet meg szententziázni, hanem csak a' törvény szerint, sem meg

nem büntetni, hanem csak az ellene hozott törvény szerint — Senkit sem lehet leárestálni, hanem csak azokban az esetekben, a' mellyek a' törvény által hozattatnak, és senkit sem lehet büntetni, hanem csak a' törvény által hozott mód szerint — A' Státus kormányozása ellen való szabados beszédok és más hasonló tárgyakról való szóllások, kinekkinek megengedtetni — Az egész Országban szabadon lehet könyveket nyomtattatni; a' házi vizsgáltságoknak semmi helyek ne legyen, a' főben járó eseteken kívül — Az önként bankrotírozóknak sohol, és semmi esetben szabadság nem engedtetik — A' tulajdonosságot semmi esetben meg sérteni nem lehet; ha a' Státusnak háfzna azt kívánja, hogy valaki a' maga ingó vagy ingatlan jószágát a' köz jóért fel áldozza, azt a' Státus kaszsjából tökéllétefen ki kell elégiteni — A' papságnak és kegyes institutumoknak tőke pénze és jövedelmei egyedül azoknak hasznára fordítassanak.

Minden Státus polgárjai közönségesen, s egy formán és egy bévételődött principumok szerint kötelesek hazájok mellett hadákozni, minden familiára avagy gazdagfagra való tekintet nélkül — Norvégia Országának különös bankója, pénze, és pénzverő szabadsága legyen; jussa vagyón tulajdon vitorlákát tatani. Hogy ha tapasztaltatni fog, hogy az Ország Constitutziójának valamelly részét meg kell változtatni, ez iránt az Ország gyűlésének kell a' plánumot eleibe tenni, mindazáltal a' leg első rendes Ország gyűlést illeti azt meghatározni, ha lehet é a' javasolt változások helyt adni vagy nem adni, és az illy javasolt változtatás a' Státus principiumaival és alkotmányával soha sem ellenkezhetik; az illy változtatásban az Ország gyűlés két harmad részének meg kell egyezni — *Költ Christianiában Norvégia Ország fő városában, Nov. 4-ik napján 1814.*

Afrika.

Ez a' Guineai tenger partján fekvő tartományt. i. *Siera Leona* igen nevezetessé lön az Európai kereskedésre nézve. Attól a' szempillantattól fogva, hogy Colombo Kristóf napuyugoti Indiát és Amerikát felfedették miólta Vasco de Gamo új utat talált a' tengereken, és a' jó reménység foka is (promontorium bonae spei) esméretessé lön, az ólta az Európai coloniák; a' tengeren való bujdosást és kereskedést is feltalálták. Leg első Európai Coloniák az új világban leg inkább a' Bányákra függesztettek figyelmetességeket, s e' mellett a' keresztény vallás kiterjesztéfére; nevezetesen pedig a' Portugallusok igen megkönnyítették a' kereskedést. Csak hamar a' felfedezett új világnak bé plántálására elégtelen lévén, Európa kiváltképen arra való nézve, mivel nem szenvedhetvén az újlevégőt, közöttök számfan megholtak. Ekkor a' Portugalliai kereskedők újabb coloniákat vittek Afrikának középső részébe, s onnan sok fekete embereket hordtak napkeleti Indiába és Amerikába.

Ekkor kezdődött a' fekete emberekkel való kereskedés, úgy mint egykét száz esztendővel ennek előtte. A' Portugallusokat ezen otsmány kereskedésben más Európai nemzetek is követték, és a' mint néhány Historicusok emlékezetben hagyták, 50 milliom feketéknél több embert fogdosnak el Afrikában, és adtak el pénzen más nemzeteknek. Az illy boldogtalan embereket mint a' barmokat, és közönséges portékákat úgy árulták és adtak el, bajokra rakták, kínzották, örökös rabfagra vitték, és az Afrikai hatalmasabb izeretsének is, mint a' barmot, úgy hajtották a' magok nemzetébéli embereket az Európai vásárookra.

Minekutána az Amerikai Anglus coloniák a' magok szabadságokat és másót való nem függéfeket meg nyerték, a' fekete rab szolgakkal való kereskedést keményen meg tiltották, de Amerikának deli

tartományai, nevezetesen Maryland, Virginia, Karolina, és Georgia ezt az intézetet bé nem vettek. Leg elsőben is 1788-dik esztendőben a' Chambridg-ei Universitásban tanító Filozofusok költtek fel ezen otsmány kereskedés ellen, és meg azon esztendőben a' Parlamentomnak egyplánumotadtak bé, a' melly szerént azt szükség volna eltörölni; de sem A dingtonnak, sem Wilberforce nek, sem Fox és Pitt Ministereknek ékesen szóllások elegendő nem lehetett az Angliai népek, kiváltképen azoknak a' kereskedőknek fősvénységeket és balvélekedéseket meg győzni, a' kik abból az otsmány kereskedésből sok kintsei gyűjtöttek magoknak. Ezek az itt említett nagy emberek, és több emberi érzékenységgel bíró Filozofusok végre a' bal vélekedésen és a' fősvénységen diadalmat vettek, és azt eszközlötték, hogy az Angliai Parlamentom azon emberiséget meg alacsonyító kereskedés módját eltörölték.

(A' többi következik)

Olasz Ország.

A' Turini Zsurnalnak (Gazetta Piemontese) 27. Decemberi darabjában következő tárgyak találhatók: A' leg közelebb múlt szombaton, del előtt 11. órákor, Marchese Caraglio, Marchese Marsannonak a' fia, a' Fels. Szardíniai Királynak Victor Emanuelnek Adjutánsa rendkívül való Kurir fővel ideérkezvén, a' Bétsi Congressus conferentiális protocollumának 12-dik Januariusi válaszos cöpiáját ide hozta, a' melly szerént a' szövetséges Hatalmasságoknak meg hatalmazott Ministerjei azt végzették, hogy Genua városa és annak tartományai Szardínia Országgal összeváltassanak, hogy a' nevezett Fels. Király annak birtokába minden további halasztás nélkül üljön bé. Ez a' közönséges és első lépés is meg bizonyítja, melly nagy gondossággal kívánják a' Bétsi Congressusban lévő Fels. Monarkák Európának egyarányuságát fenn-

tartani, és hogy a' mi leg kedvesebb országló Fejedetünk új jobbjai, az ó geográfiai felvételek, természeti külsősége, és országokak természetli minőségére nézve igen szerentsés idő pontját fogják éni.

A' Genuában volt Anglus hadi seregeknek fő kormányzója General John Dalrymple következő hirdetőment tetetet közönségesse Dec. 27 dik napján: Műkelötte Eö Excellentiája Lord V. Iliám Bentinck e' folyó esztendő Aprilis 26. napján ezen városnak provisoria, az az, egy időig tartó Kormányát reám bizta volna, közeleségemnek tartom ennél fogva kijelenteni, hogy annak minden foglalatossága a' polgáriágnak szerentséje volt intzve. Mivel pedig a' Fels. N. Britanni Reg. Herceg, a' ki a' Bétsi Congressusnak végzése szerént a' Génuai Státusoknak birtokát a' Fels. Szardíniai Királynak rendelt, és azt is elvégzotte, hogy azok a' nevezett Congressus végn előtt által adattassanak; ennél fogva minden Génuai Státusbeli lakosoknak parantsolom, hogy a' most fennálló polgári éstörvényes tisztviselőknak engedelmekedjenek, mind addig, míg Eö Szardíniai Felsége parantsolatját venni fogom. Egészlen meggyök arról győződve, hogy az a' jó rend, és rendezés, mellyt én a' Génuai népben és közöttök való fetelem alatt mindenkor tudtam, csak egy szempillantatig sem fog megháborittatni, és azt is ígérhetem magának ezen alkalmatossággal, hogy mind az által engedés aktában megerősített privilegiumok, mellyek legközelebb közönségesse fognak tetetni, mind az Eö Felsége atyai kormánya által az ó jövendőben szerentséjek állandó fundameotomra tetődött. — Költ Genuában Dec. 27 ik napján 1814-ik esztendőben. — Alatta Dalrymple John General a' Génuai Státusokban Angluslévő hadi seregeknek vezére.